

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-92>

УДК 338.43:637.5"71"(477)

ЕКСПОРТ ТА ІМПОРТ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

EXPORTS AND IMPORTS OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE CONTEXT OF GLOBAL REGULATION AND INTERNATIONAL TRADE

Переґуда Юлія Андріївна

кандидат географічних наук, докторант, доцент кафедри,
Національний університет біоресурсів і природокористування України;
заступник завідувача кафедри,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

Perehuda Yuliia

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
Interregional Academy of Personnel Management (IAPM)

В умовах глобалізації формується єдина економічна система, яка характеризується асиметричним розвитком її елементів, що зумовлено особливостями та відмінностями між країнами в процесі їх інтеграції. Основним завданням є забезпечення ефективного функціонування економічних систем та мінімізація ризиків, а також негативних тенденцій, спричинених глобальними трансформаціями. Однією з таких нагальних проблем є уповільнення та недопущення поглиблення світової продовольчої кризи. Політика захисту імпорту, внутрішньої підтримки та цінових інтервенцій все ще залишається актуальною в багатьох країнах, що розвиваються, і її вплив зростає, що відображає зростаюче значення цих країн на міжнародних ринках і в торгівлі. Мета – проаналізувати особливості становлення та розвитку експорту та імпорту аграрної продукції через оцінку існуючих об'єктивних чинників впливу та геополітичних ризиків сучасності. Одним з найскладніших викликів сьогодення є запобігання продовольчій кризі. За оцінками експертів ООН, вона є найгіршою за останні 50 років розвитку людства і вимагає негайного реагування з боку урядів для уникнення катастрофи. Слід зазначити, що проблеми продовольчої безпеки безпосередньо залежать від розвитку агропромислового сектору, який на сьогодні є основою нарощування експортного потенціалу, чинником забезпечення національної продовольчої безпеки та задоволення попиту населення на основні групи сільськогосподарської продукції. Ефективність використання експортного потенціалу значною мірою визначає фінансову стабільність держави. У свою чергу, ця проблема є особливо важливою для сільськогосподарських виробників, оскільки сучасні глобалізаційні процеси світової економіки посилюють конкуренцію як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках. Основною формою реалізації експортного потенціалу є європейський експорт.

Ключові слова: аграрна продукція, регулювання, експорт, імпорт, тваринництво, конкурентоспроможність, розвиток, міжнародна торгівля.

In the context of globalization, a single economic system is being formed, characterized by the asymmetric development of its elements, which is due to the peculiarities and differences between countries in the process of their integration. The main task is to ensure the efficient functioning of economic systems and minimize risks and negative trends caused by global transformations. One of these urgent problems is slowing down and preventing the global food crisis from deepening. Import protection policies, domestic support, and price interventions are still relevant in many developing countries, and their impact is growing, reflecting the growing importance of these countries in international markets and trade. The purpose is to analyze the peculiarities of the formation and development of exports and imports of agricultural products by assessing the existing objective factors of influence and geopolitical risks of our time. One of the most difficult challenges today is to prevent a food crisis. According to UN experts, it is the worst in the last 50 years of human development and requires an immediate response from governments to avoid a catastrophe. It should be noted that food security problems directly depend on the development of the agricultural sector, which today is the basis for building up export potential, a factor in ensuring national food security and meet-

ing the population's demand for the main groups of agricultural products. The efficiency of the use of export potential largely determines the financial stability of the state. In turn, this problem is especially important for agricultural producers, as the current globalization processes of the world economy have increased competition both in foreign and domestic markets. The main form of realization of export potential is European export.

Keywords: agricultural products, regulation, exports, imports, livestock, competitiveness, development, international trade.

Постановка проблеми. Одним з найскладніших викликів сьогодення є запобігання продовольчій кризі. За оцінками експертів ООН, вона є найгіршою за останні 50 років розвитку людства і вимагає негайного реагування з боку урядів для уникнення катастрофи. Слід зазначити, що проблеми продовольчої безпеки безпосередньо залежать від розвитку агропромислового сектору, який на сьогодні є основою нарощування експортного потенціалу, чинником забезпечення національної продовольчої безпеки та задоволення попиту населення на основні групи сільськогосподарської продукції. Продовольчу кризу найчастіше пов'язують зі стрімким зростанням населення планети та нераціональним використанням природних ресурсів, зниженням рівня екологізації економічного розвитку. Більшість країн зосередили увагу на інвестуванні у прибуткові та швидкоокупні галузі економіки, тоді як аграрний сектор фінансувався здебільшого за залишковим принципом. Крім того, в останні роки спостерігається тенденція до скорочення посівних площ, придатних для вирощування продовольчих культур, натомість все більшої популярності набуває вирощування технічних культур, що використовуються для виробництва біопалива. Все це сприяло зростанню дефіциту сільськогосподарської продукції і, як наслідок, підвищенню цін на неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань розвитку та подолання викликів розвитку експорту та імпорту аграрної продукції в умовах глобального регулювання та міжнародної торгівлі присвячено праці багатьох дослідників, серед яких: Вдовенко Н. М., Кукса І. М., Ільїн В. Ю., Сахацький М. М., Коваль В., Зось-Кіор М., Коробова Н. М., Маргасова В. Г. та інші [1–3; 6–9].

Мета статті – проаналізувати особливості становлення та розвитку експорту та імпорту аграрної продукції через оцінку існуючих об'єктивних чинників впливу та геополітичних ризиків сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні це один із самостійних елементів експортного потенціалу країни, який здатен підвищити конкурентоспроможність

країн, що мають такий потенціал і вміють його ефективно використовувати. Крім того, відбувається зміщення економічних акцентів на користь стимулювання розвитку країн, які мають значні передумови для розвитку сільського господарства, а також розвинені логістичні та маркетингові системи, що дозволяють створювати надійні та безперебійні ланцюги постачання продовольства. Таким чином, раціональний підхід до використання експортного потенціалу аграрного виробництва створить передумови не лише для подолання негативних наслідків продовольчої кризи, а й для вирівнювання продовольчої безпеки на міжнародному рівні, збалансує зовнішньоекономічну діяльність у цій сфері. Ефективність використання експортного потенціалу значною мірою визначає фінансову стабільність держави. У свою чергу, ця проблема є особливо важливою для сільськогосподарських виробників, оскільки сучасні глобалізаційні процеси світової економіки посилюють конкуренцію як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках. Основною формою реалізації експортного потенціалу є європейський експорт. Це означає, що українські експортери сільськогосподарської продукції орієнтуються на стандарти якості ЄС, оскільки ринок ЄС є основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції. Угода про вільну торгівлю між Україною та ЄС інституціоналізувала преференційні умови торгівлі, але європейські стандарти якості є обов'язковими для тих компаній, які експортують продукцію до країн ЄС. Водночас, відповідність європейським стандартам якості продукції значно підвищує експортний потенціал українських аграрних компаній [5].

Зростання споживання продуктів тваринництва може свідчити про декілька речей, включаючи економічний розвиток, дієтичні вподобання та вплив на навколишнє середовище. Наслідки зростання споживання продуктів тваринництва можуть бути різними в різних регіонах і залежать від складної взаємодії культурних, економічних, екологічних та медичних факторів. Оскільки обізнаність про екологічні та етичні проблеми, пов'язані з тваринництвом, продовжує зростати, зростає

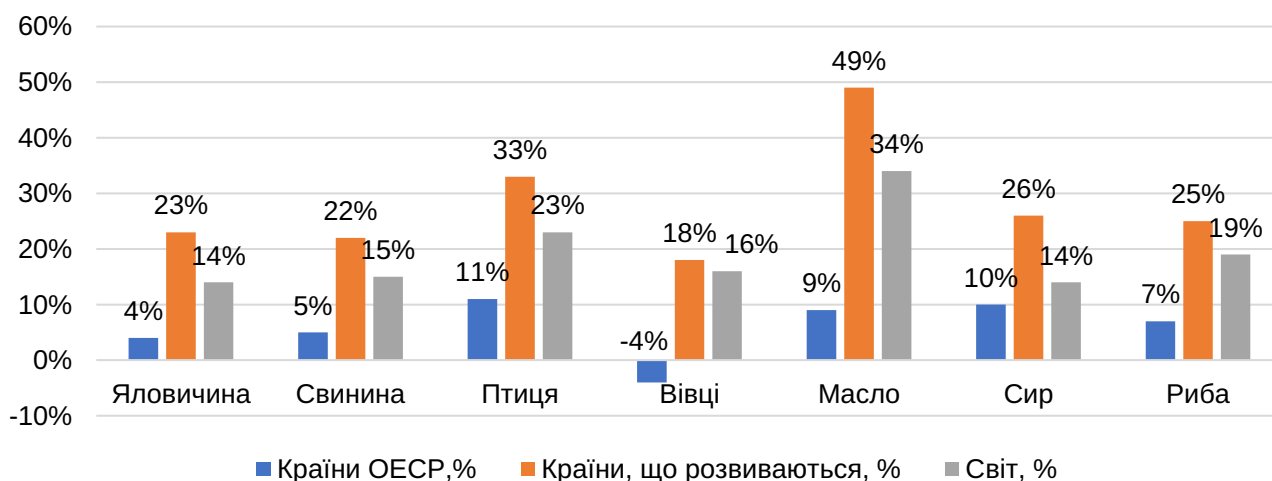

Рис. 1. Зростання споживання продуктів тваринництва та риби, відсоткова зміна у 2022 році порівняно з 2010 роком

Джерело: [4]

інтерес до стійких і альтернативних джерел їжі, які можуть змінити моделі споживання в майбутньому [5].

Зростання споживання продукції рослинництва може свідчити про декілька речей. По-перше, значне збільшення споживання продукції рослинництва може свідчити про зростання населення в регіоні або країні. Більшій кількості людей потрібно більше їжі, а збільшення споживання відображає зростаючий попит. По-друге, коли доходи людей зростають, вони часто споживають більш різноманітні та якісні продукти харчування, що призводить до збільшення споживання продукції рослинництва. Зміни в харчових уподобаннях та обізнаності щодо харчування можуть впливати на тенденції споживання. Наприклад, перехід до більш здорового харчування може призвести до збільшення споживання фруктів, овочів і цільного зерна. Зростання споживання також може бути пов'язане зі збільшенням експортного попиту. Якщо країна або регіон експортує більше продукції рослинництва, це може призвести до очевидного збільшення споживання. Державна політика, наприклад, субсидії або пільги для певних культур, може впливати на споживання. Наприклад, субсидії на виробництво етанолу з кукурудзи можуть збільшити споживання кукурудзи. Зміни в кліматі та сільськогосподарських практиках можуть впливати на врожайність культур. Зростання споживання може бути зумовлене кращими методами ведення сільського господарства або більш сприятливими погодними умовами [1–3].

Посилення міжнародної конкуренції та поглиблення міжнародного поділу праці зумовлюють необхідність ефективного залучення національних економік до глобальних торговельних потоків. У цих умовах традиційна парадигма зовнішньоторговельної політики держави не відповідає геополітичним вимогам країн, оскільки зазвичай охоплює лише стандартні інструменти регулювання експортно-імпортних операцій. Це питання особливо актуальне для розвинених країн, оскільки конкуренція за лідерські позиції на світовій арені є високою. Крім того, цифрові трансформації та перехід до сталого розвитку вимагають змін у зовнішньоторговельній політиці. Для України торговельні відносини з ЄС – це додатковий крок до вступу в Європейський Союз та можливість відкрити нові ринки. Вільна торгівля дасть Україні можливість: збільшити експорт за рахунок виходу на новий ринок; на рівних конкурувати з іншими країнами; розширити коло партнерів та диверсифікувати поставки для зменшення ризиків у разі обмеження доступу до ринків СНД; залучити нові технологічні та інноваційні рішення з країн ЄС; знизити нетарифні бар'єри в торгівлі; покращити доступ до якісного імпортного обладнання, насіння, засобів захисту рослин тощо; зберегти суверенітет у реалізації зовнішньоекономічної політики [5].

Україна має значний потенціал для сільськогосподарського виробництва – вона володіє великими площами сільськогосподарських угідь, основними фондами, що використовуються в рослинництві та тваринництві, технологіями виробництва тощо. В аграрному

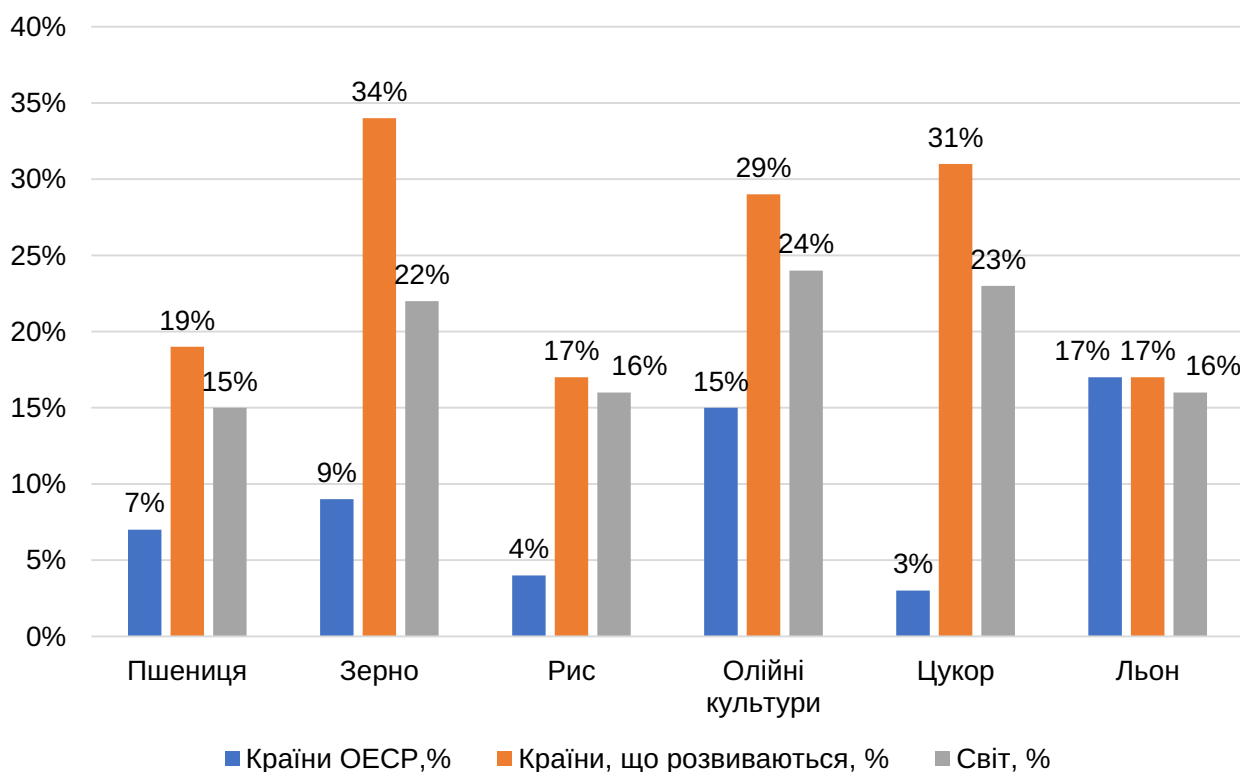

Рис. 2. Зростання споживання продуктів рослинництва, відсоткова зміна у 2022 році порівняно з 2010 роком

Джерело: [4]

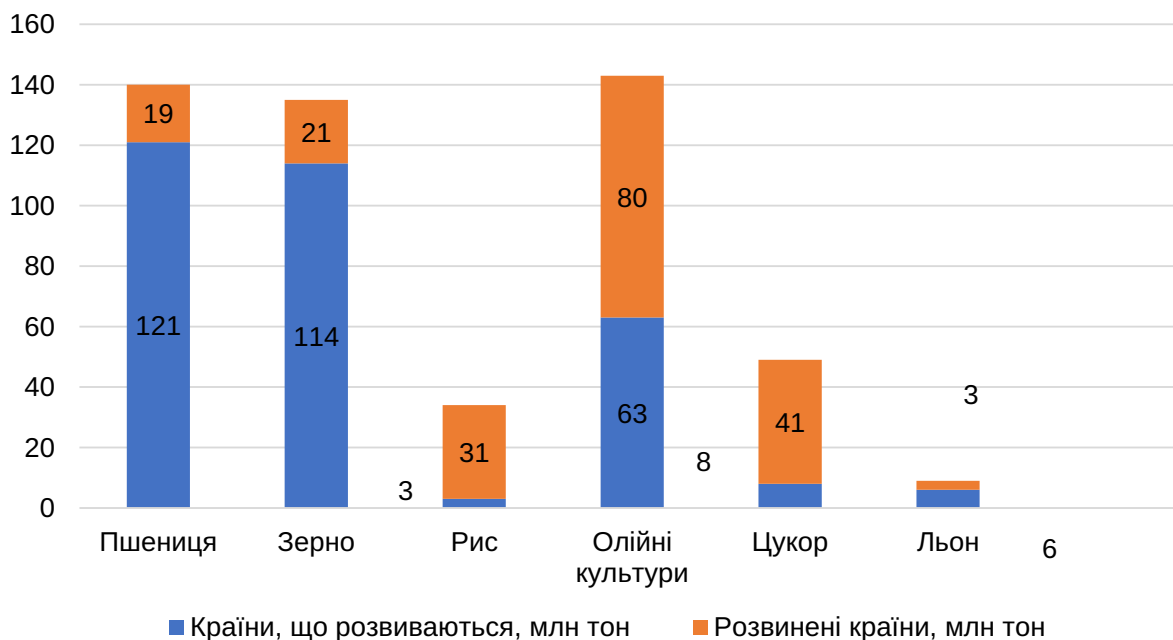

Рис. 3. Зростання експорту продуктів рослинництва за 2022 рр., млн тон роками

Джерело: [4]

секторі України працюють як великі агропромислові компанії, так і невеликі фермерські господарства. Сільськогосподарське виробництво України повністю забезпечує потреби

внутрішнього ринку та сприяє забезпеченню глобальної продовольчої безпеки. Україна є великим експортером сільськогосподарської продукції на світові ринки. Цьому активно

сприяє експортна логістика, представлена різними видами зернових перевезень, та формування ефективних логістичних ланцюгів у співпраці з агровиробниками, транспортними компаніями, оптовими посередниками тощо. Однак військові дії та блокада морських портів на півдні України вплинули на весь логістичний ланцюг експорту сільськогосподарської продукції та поставили під загрозу продовольчу безпеку деяких країн. Більшість країн світу виявилися не готовими до такого сценарію. Світові лідери та уряди намагаються вирішити проблеми експортної логістики сільськогосподарської продукції, пропонуючи різноманітні програми підтримки та допомоги, використовуючи різні логістичні маршрути та технічний потенціал перевезень у власних країнах. Слід зазначити, що ця проблема визначила необхідність подальших поглиблених наукових досліджень у цій сфері та сформувала низку практичних завдань для вирішення цього складного питання [6–8].

Ефективна експортна логістика досягається шляхом поєднання можливостей транспортування товарів різними видами транспорту та оптимізації логістичних витрат. Цього можна досягти завдяки добре налагодженій транспортній мережі, учасникам логістичного процесу, підвищенню якості транспортної інфраструктури, міжурядовим угодам та відповідній державній підтримці. Порушення цих складових в системі експортної логістики знижує якість послуг, своєчасність отримання товарів контрагентами та збільшує вартість перевезень.

Зовнішня торгівля є важливою складовою економіки України. Крім того, в умовах посилення інтеграційних процесів розвиток зовнішньоторговельної сфери є одним з основних чинників конкурентоспроможності національної економіки. Слід зазначити, що експорт відіграє значну роль в економіці: його частка у ВВП України коливається в різні роки, складаючи близько 50%. Важливо, що український експорт має значну частку імпорتنих компонентів. Таким чином, імпорт також відіграє значну роль у діяльності багатьох підприємств. Останніми роками у зовнішній торгівлі відбуваються значні зміни, наслідки яких мають різновекторний вплив на економіку нашої країни. Так, з набуттям чинності зони вільної торгівлі з Європейським Союзом українські експортери та імпортери отримали можливість ще активніше інтегруватися у світові торговельні потоки та європейські виробничі мережі. Європейський Союз – одна з

найбільших економік світу. Він є найважливішим торговельним партнером для 80 країн (для порівняння: США є першим торговельним партнером для близько 20 країн) [4; 5].

Для Європейського Союзу зовнішня торгівля є одним з найпотужніших інструментів розвитку. Вона є рушієм економічного процвітання та конкурентоспроможності Європи, стимулює внутрішній ринок та підкреслює силу зовнішньої політики. Завдяки відкритості європейського торговельного режиму ЄС є найбільшим у світі торговцем сільськогосподарськими та промисловими товарами і послугами, посідає перше місце в експорті та імпорті міжнародних інвестицій. Завдяки скоординованій зовнішньоторговельній політиці країн-членів ЄС є єдиним гравцем на світовій арені, що також додає ваги глобальному економічному простору. Глобальні трансформації економічного простору характеризуються значною глибиною та швидкістю. Для того, щоб відповідати цим викликам сьогодення, зовнішньоторговельна політика країни має бути гнучкою та актуальною, а також підтримувати геополітичні інтереси країни.

Очікуваними були і негативні наслідки. До них відносяться адаптація та зміни в законодавстві потребують фінансування; витіснення малого та середнього бізнесу через конкуренцію, а також високі витрати з державного бюджету та з боку малого та середнього бізнесу на модернізацію виробництва; зростуть витрати виробників через підвищення якості дотримання стандартів; посиляться конкурентний тиск для окремих галузей на внутрішньому ринку, що може призвести до його зникнення; через збільшення експорту сировини та напівфабрикатів може збільшитися від'ємне сальдо торговельного балансу, занепад вітчизняної легкої промисловості, особливо малого та середнього бізнесу; через експортну переорієнтацію вітчизняних виробників може виникнути дефіцит вітчизняних товарів; незахищеність нових секторів економіки, які не мають необхідного рівня конкуренції [6].

Угода про асоціацію є дороговказом і програмою українських реформ у різних секторах і галузях, а рівень її імплементації – індикатором ефективності євроінтеграційного курсу українського уряду. Угода передбачає впровадження європейських стандартів у сфері виробництва продуктів харчування, санітарних та фітосанітарних норм, безпеки на транспорті, екологічних вимог та інші реформи, які переносять фундаментальні цілі Угоди на

галузевий та операційний рівні і наближають стандарти життя до європейських.

Політика відіграє важливу роль на ринках сільськогосподарської та рибної продукції, причому політичні реформи часто змінюють структуру ринків. Такі політичні реформи, як відокремлення платежів та подальший прогрес у напрямку ліквідації прямої цінової підтримки, означають, що в багатьох країнах політика матиме менш прямий вплив на виробничі рішення. Однак політика захисту імпорту, внутрішньої підтримки та цінових інтервенцій все ще залишається актуальною в багатьох країнах, що розвиваються, і її вплив зростає, що відображає зростаюче значення цих країн на міжнародних ринках і в торгівлі.

Висновки. В умовах глобалізації формується єдина економічна система, яка характеризується асиметричним розвитком її елементів, що зумовлено особливостями та відмінностями між країнами в процесі їх

інтеграції. Основним завданням є забезпечення ефективного функціонування економічних систем та мінімізація ризиків, а також негативних тенденцій, спричинених глобальними трансформаціями. Однією з таких нагальних проблем є уповільнення та недопущення поглиблення світової продовольчої кризи. Необхідно дослідити експортний та імпортний потенціал сільськогосподарського виробництва для забезпечення його прийняттого рівня у світі. Так, процеси глобалізації та інтеграції, а також пандемія загострюють конкуренцію на світовому ринку продовольства, тому з огляду на реалізацію експортного потенціалу країнам слід визначити заходи щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, покращення його матеріально-технічного забезпечення, інвестиційної підтримки для підвищення конкурентоспроможності, активізації продажу сільськогосподарської продукції іноземним суб'єктам господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Al-Ababneh H. A., Osmonova A., Dumanska I., Matkovskiy P., Kalynovskyy A. Analysis of export of agricultural products in the context of the global food crisis. *Agricultural and Resource Economics*. 2021. Vol. 7. No. 4. P. 5–26. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.04.01>
2. Khan Z. A., Koondhar M. A., Aziz N., Ali U. and Tianjun L. (2020) Revisiting the effects of relevant factors on Pakistan's agricultural products export. *Agricultural Economics–Czech*, vol. 66, pp. 527–541. DOI: <https://doi.org/10.17221/252/2020-AGRICECON>
3. Koppenberg M., Bozzola M., Dalhaus T. and Hirsch St. (2021) Mapping potential implications of temporary COVID-19 export bans for the food supply in importing countries using precrisis trade flows. *Agribusiness*, vol. 37, is. 1, pp. 25–43. DOI: <https://doi.org/10.1002/agr.21684>
4. OECD – FAO AGRICULTURAL OUTLOOK 2013-2022. URL: [https://www.oecd.org/berlin/OECD-FAO%20Highlights_FINAL_with_Covers%20\(3\).pdf](https://www.oecd.org/berlin/OECD-FAO%20Highlights_FINAL_with_Covers%20(3).pdf)
5. OECD (2020), Agriculture and fisheries. URL: <http://www.oecd.org/agriculture>
6. Richardson, K., Chigozie, N. N. and Chinenye, E. I. (2020), Potential impacts of free trade areas and common currency on sustainable agricultural export in Africa. *Journal of Public Affairs*, e2392. DOI: <https://doi.org/10.1002/ra.2392>
7. Вдовенко Н. М., Кукса І. М., Ільїн В. Ю., Сахацький М. М. Інноваційна стратегія формування безпекової системи управління інноваційним розвитком агропродовольчої сфери в умовах діджиталізації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 5 (252). С. 26–33.
8. Коваль В., Вдовенко Н., Зось-Кіор М. Регулювання сільського розвитку для експорту органічної аграрної продукції в нових умовах розвитку міжнародної торгівлі та децентралізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 38. С. 331–337. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/934>
9. Коробова Н. М., Зось-Кіор М. В., Вдовенко Н. М., Маргасова В. Г. Оптимізація ринкових механізмів у сфері економіки равликівництва в Україні та світі. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/603>

REFERENCES:

1. Al-Ababneh H. A., Osmonova A., Dumanska I., Matkovskiy P., Kalynovskyy A. (2021) Analysis of export of agricultural products in the context of the global food crisis. *Agricultural and Resource Economics*. Vol. 7. No. 4. P. 5–26. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.07.04.01>

2. Khan Z. A., Koondhar M. A., Aziz N., Ali U. and Tianjun L. (2020) Revisiting the effects of relevant factors on Pakistan's agricultural products export. *Agricultural Economics–Czech*, vol. 66, pp. 527–541. DOI: <https://doi.org/10.17221/252/2020-AGRICECON>
3. Koppenberg M., Bozzola M., Dalhaus T. and Hirsch St. (2021) Mapping potential implications of temporary COVID-19 export bans for the food supply in importing countries using precrisis trade flows. *Agribusiness*, vol. 37, is. 1, pp. 25–43. DOI: <https://doi.org/10.1002/agr.21684>
4. OECD – FAO AGRICULTURAL OUTLOOK 2013-2022. URL: [https://www.oecd.org/berlin/OECD-FAO%20Highlights_FINAL_with_Covers%20\(3\).pdf](https://www.oecd.org/berlin/OECD-FAO%20Highlights_FINAL_with_Covers%20(3).pdf)
5. OECD (2020), Agriculture and fisheries. Available at: <http://www.oecd.org/agriculture>
6. Richardson, K., Chigozie, N. N. and Chinenye, E. I. (2020), Potential impacts of free trade areas and common currency on sustainable agricultural export in Africa. *Journal of Public Affairs*, e2392. DOI: <https://doi.org/10.1002/pa.2392>
7. Vdovenko N. M., Kuksa I. M., Ilin V. Iu., Sakhatskyi M. M. (2022) Innovatsiina stratehiia formuvannia bezpekovoi systemy upravlinnia innovatsiinym rozvytkom ahroprodovolchoi sfery v umovakh didzhitalizatsii [Innovative strategy for the formation of a security management system for the innovative development of the agri-food sector in the conditions of digitalization]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 5 (252), pp. 26–33.
8. Koval V., Vdovenko N., Zos-Kior M. (2023) Rehuliuвання silskoho rozvytku dlia eksportu orhanichnoi ahrarnoi produktsii v novykh umovakh rozvytku mizhnarodnoi torhivli ta detsentralizatsii [Regulation of rural development for the export of organic agricultural products in the new conditions of international trade development and decentralization]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*, no. 38, pp. 331–337. Available at: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/934>
9. Korobova N. M., Zos-Kior M. V., Vdovenko N. M., Marhasova V. H. (2023) Optyimizatsiia rynkovykh mekhanizmiv u sferi ekonomiky ravlykivnytstva v Ukraini ta sviti [Optimization of market mechanisms in the field of snail farming economy in Ukraine and the world]. *Akademichni vizii*, no. 22. Available at: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/603>